

סוגלה

להיסטוריה

גיליון 115 |
מבח תש"ף 10.332
ינואר 2020
39 ש"ח

גיליון מיוחד
יהדות מרוקו

מי יהיה
השר היהודי
במרוקו העצמאית?

האח הבוגר של
העלייה הראשונה
אברהם מויאל

בעקבות
פייטנית
פרחא בת אברהם

לאסוף את
שברי הגירוש
תקנות הקהילות

01

9771565033000

בואו להתרענן

www.segulamag.com

בקרו באתר סגולה!

במבט חטוף:
מה קרה למטוס?
תשובה בעמוד 13

18 לתקן את החיים

זמן קצר לאחר שהגיעו מגורשי ספרד למרוקו התחילו הקהילות לגבש לעצמן תקנות כדי לשמר את מורשת ספרד. התקנות והדיונים ההלכתיים חושפים בפנינו סיפורים מחיי היומיום ומחיים לנגד עינינו את התהליכים שעברו על הקהילה // **גבריאל אבן צור**

30 בעקבות הפייטנית הנעלמת

בראשי הבתים של פיוט ממרוקו התגלתה לפני כארבעים שנה חתימתה של פייטנית בשם פרחא. עם השנים הצטברו העדויות מארכיונים שונים ובעזרתן הולך ונגלל סיפור חיים של תלמידת החכמים והפייטנית פרחא בת רבי אברהם בן אדיבה // **יוסף שטרית**

38 העלייה שלפני הראשונה

הם לא כינסו ועידות ולא ייסדו כתבי עת, אבל לאורך המאה ה-19 עלו מצפון אפריקה משפחות שלא התכוונו להסתפק בחיים של לימוד תורה המבוססים על קבלת כספי חלוקה. אברהם מויאל היה בן לאחת המשפחות הללו, וכשהגיעו לארץ ראשוני העלייה הראשונה הם מצאו בו אח בוגר המצוי בדרכי הארץ ומסור ליישובה // **מרדכי נאור**

50 מי יהיה השר היהודי?

כשהנהגה המרוקנית החליטה למנות שר יהודי בממשלה הראשונה שהוקמה במרוקו העצמאית החלו המסדרונות הפוליטיים ברבאט לרחוש. תהליך הבחירה חשף את מבוכת הזהות: מי הם בעצם יהודי מרוקו, אזרחים מרוקנים גאים, אנשי אמונו של המשטר הצרפתי היוצא, חלק מהקהילה היהודית העולמית או אולי יהודים שעתידיים לעלות לישראל? // **יגאל בן-נון**

מדורים

3 דבר העורך

6 מדברים היסטוריה **מכתבי קוראים**

8 חדשות

12 בימים ההם **אירועים נבחרים בחודש טבת**

16 קיצור תולדות **יהדות מרוקו**

60 עוד חוזר הניגון **ריצתו של העולה דנינו**

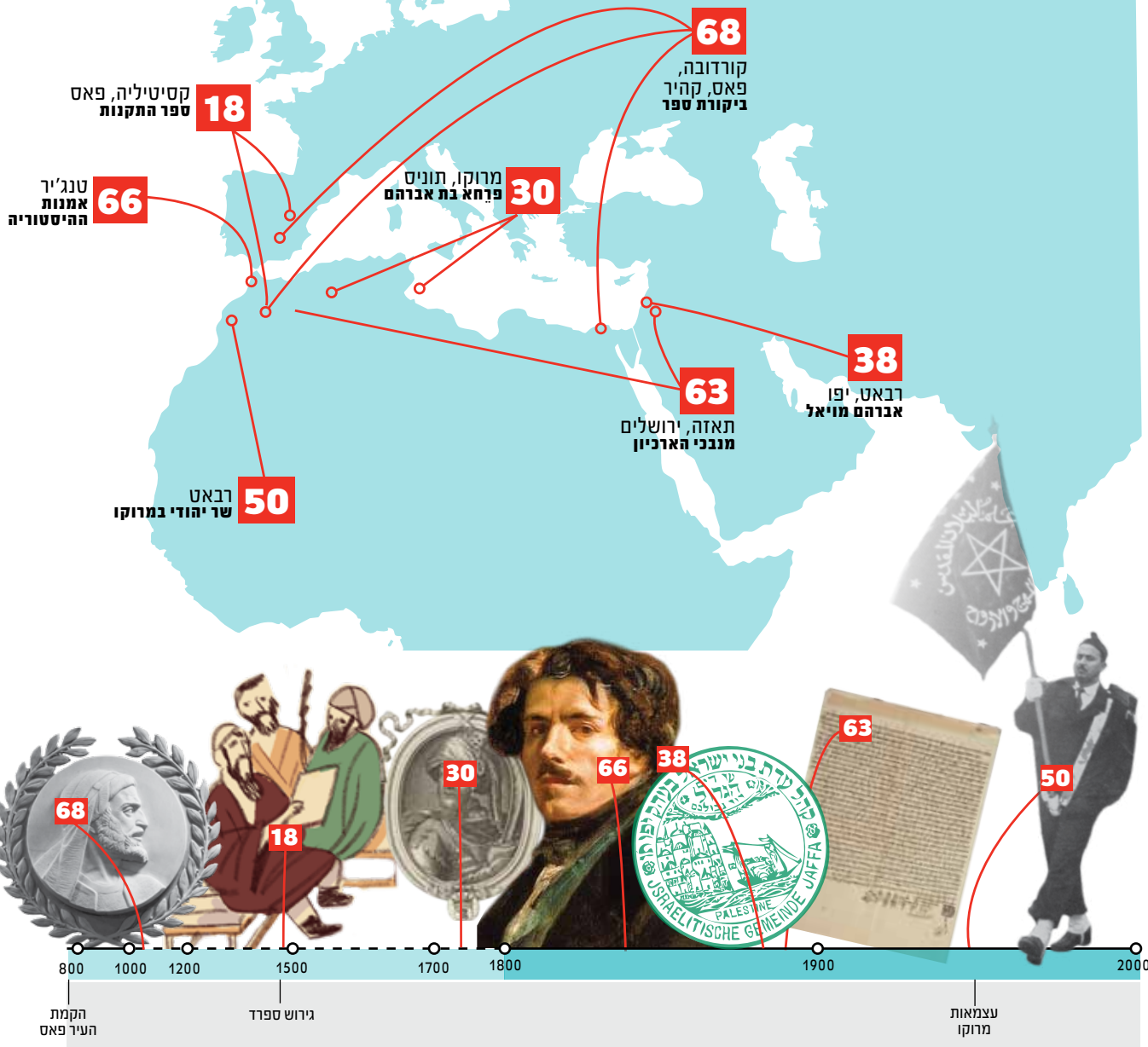
63 מנבכי הארכיון **תרומות ממרוקו לעדת המערבים**

66 אמנות היסטוריה **אוזן דלקרואה**

68 ביקורת ספר **הרמב"ם – ביוגרפיה**

72 ראו אור

74 תשבצים וחידות

סגולה
רואה אור
גם באנגלית

הירשמו עכשיו!

להזמנת מני
פנו לשירות

הלקוחות או הזמינו באתר

www.segulamag.com

סגולה - מגזין ישראלי להיסטוריה

www.segulamag.com

שירות לקוחות

service@segulamag.com

058-5416146

חייגו ונחזור אליכם תוך 48 שעות
מענה אנושי בימים א'ד' בין השעות 10:00-09:00
ניתן לשלוח הודעת טקסט

המערכת

segula@segulamag.com

ת"ד 53034

ירושלים, 9153001

טלפון 02-5004351

עקבו אחרינו!

פרחא בת אברהם

פייטנית מלומדת שדבר קיומה
התגלה במקרה באקרוסטיכון
ששילבה בפיוטיה
באדיבות הציירת ד"ר אלישבע שטרית

בק שרה זכרה אל אברהם בוכא זכרה
בולבובים אל פאלבוק
כיהם נמך ומתק אהר קכך קול
אשלים לדה בנק נק נאס ופכ
סלי... חוס ומפל עליו ודלך נבלו נקס ר
ל... גש
תעני אדן בוקר נעט סל רני
בת יסף מעיקר הקוב סכן שלח חת מלכ נני
אבי ברוי חוזק חזק חגיג' נמך ועל אפן א
ברואי רחם יחידת לונח קלני ומלך לחן חרלי
ברוך רכס גללן דלני ילם כמלני פלע חמק

יחסי סלומון ומסעודה שמדות גילה א
המשוררת פרחא והציל אותה מתודום
הנשיה

אשמו אשמו
אשמו אשמו
אשמו אשמו

יחסי סלומון ומסעודה שמדות גילה א
המשוררת פרחא והציל אותה מתודום
הנשיה

המשוררת פרחא והציל אותה מתודום
הנשיה

בַּעֲקֵב הַפִּיטוּט הַנִּצְלָתָהּ

היצירה הפיוטית נכתבה ברובה המכריע על ידי גברים, אך בעשרות השנים האחרונות הולכות ומצטברות עדויות על פייטנית מלומדת ממרוקו אשר דמותה ושירה היו ידועים לרבים. האם העתיד צופן בחובו גילויים חדשים על שירתה של פְּרַחַא בַּת אַבְרָהָם בן אדיבה? // יוסף שיטריט

המעתיק של כתב היד הדגיש את האותיות הראשונות בחמשת הבתים הראשונים היוצרות את השם פריחא, ואת המלים 'בת יוסף' בראש הבית השישי. הוא הבין כנראה שמלים אלה הן חלק מחתימה. בבתים הבאים גיליתי שלחתימת השם יש המשך שנעלם מעיני המעתיק. היה זה אקרוסטיכון שהתקבל מראשי התיבות של מלים סמוכות באותה שורה, והוא השלים את האקרוסטיכון שבראשי הבתים לשם המלא: 'פריחא בת אברהם בר יצחק בר אדיבה, חזק'. פייטנים רבים נוהגים לחתום את האקרוסטיכון לשמם במלה חזק, והופעתה כאן מחזקת את ההנחה שמדובר בחתימת שמה של הפייטנית. בקהילות מרוקו היה נהוג להוסיף פיוטים מיוחדים לפני תפילת שחרית בימי חול והם כונו 'בקשות לחול'. בשבתות החורף נוספו פיוטים אחרים שכונו 'בקשות לשבת'. פריחא ייעדה את הפיוט 'פנה אלינו ברחמים' לתפילת שחרית של חול. השורה החוזרת "בוקר ותשמע קולי" מדגישה כי הוא מיועד להיאמר בבוקר. הבקשות לימי החול עסקו בשני נושאים עיקריים: בקשה לגאולה מהגלות האומללה; וחשבון נפש של הפייטן שבו הוא פונה לנשמתו או לבורא ומייחל לחזור בתשובה וללכת בדרך התורה והמצוות. רוב הבקשה 'פנה אלינו ברחמים' מוקדשת לגאולה

ין מאות המשוררים העבריים שיצרו במשך הדורות במרוקו שמור מקום מיוחד למשוררת פְּרַחַא בַּת רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן אַדִּיבָה, לֹא רַק בְּשֵׁל הַיּוֹתָה הָאִישָׁה הַיְחִידָה הַיְדוּעָה לְנו שְׁכַתְבָּה פִּיּוּטִים עֵבְרִיִּים בְּצִפּוֹן אִפְרִיקָה, אֲלָא גַם בּוֹכּוֹת לְמַדְנוֹתָה וּבְגַלְל מוֹתָה הַטְּרָגִי.

חתימה נסתרת

בכסלו תשל"ט (1978) עיינתי בשטרסבורג שבצרפת באוסף פרטי שהיה שייך למשפחה מיוצאי מקנס שבמרוקו ומצאתי בו כתב יד המכיל פיוטים. אחד הפיוטים היה הבקשה 'פנה אלינו ברחמים' (ראו מסגרת). מחברי פיוטים נוהגים לחתום את שמותיהם באמצעות אקרוסטיכון: כתיבת האותיות של שם המחבר בתחילת כל מלה, שורה או בית. בכל הפיוטים מצוינים שמות של גברים, ואילו בפיוט 'פנה אלינו ברחמים' הופיע השם הנשי פריחא. הבית השישי בפיוט נפתח במלים בת יוסף, וכולו כתוב בגוף ראשון בלשון נקבה:

בַּת יוֹסֵף מִיְחַלֶּת
הַטוֹב מִמֶּךָ שׁוֹאֶלֶת
מִהָר אֶרְצָה תְּהִי נוֹחֶלֶת
מִיַּד הַיְשָׁמְעָלִי

פנה אלינו ברחמים

'פנה אלינו ברחמים' הוא הפיוט הידוע ביותר של פרחא בת אברהם והוא מופיע בכתבי יד אחדים. זה גם הפיוט שבו נמצא האקרוסטיכון שהוביל לשמה המלא

פְּנֵה אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים בְּזִכּוֹת אַבְרָהָם תָּמִים רַחֵם עָלֵינוּ מִמְרוֹמִים הָאֵל גּוֹאֲלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי	חֹסֶם וְחַמֵּל עָלֵינוּ וְלִצְיוֹן הַעֲלֵנוּ וְהַקֵּם דְּבַרְךָ אֵלֵינוּ צוּרִי וְגּוֹאֲלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי	פְּנֵה אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים בְּזִכּוֹת אַבְרָהָם תָּמִים רַחֵם עָלֵינוּ מִמְרוֹמִים הָאֵל גּוֹאֲלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי
בּוֹרְאֵי, רַחֵם חֲדָתִי צוּרִי, חֲזַק קְהֵלְתִּי וְהַעֲלֵנִי לְאַרְץ חֲמֻדָּתִי וְאַקְשֵׁר כְּלִילִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי	אֵלֵי, שְׁמַע תְּחִנָּתִי אֲדוֹן בּוֹחֵר רַנְתִּי הָאֵל מְגַי וּמְנַתִּי כּוֹסֵי וְחַבְלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי	רַחֵם עַל עַם סִגְלָתְךָ, כִּי הֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ מִזֶּהר קִבֵּץ קְהֵלְתְּךָ אֵל הַר גְּלִילִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי
בְּתוֹךְ רַבִּים אֶהְלֵנוּ דְּגִלּוֹ רַיִם בְּאַהֲלֵנוּ הַפְּלֵא חֲסִדְךָ אֵלֵינוּ וְרַצָּה לָנוּ קוֹלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי	בֵּית יוֹסֵף מִיְחֻלַּת הַטּוֹב מִמֶּךָ שׁוֹאֲלַת מִזֶּהר אֲרַצָּה תְּהִי נֹחֲלַת מִיַּד הַיִּשְׁמַעְאֵלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי	חֵיד נִשְׂא וְנִעָלֵם פְּדָה בְּנֶךָ כְּשֶׁה נֶאֱלָם וּבְנֵה דְבִיר וְאוֹלָם וְתַמְךָ גּוֹרְלִי בְּקֶר וְתִשְׁמַע קוֹלִי

בן אדיבה ממרוקו לתוניס. לדבריו, בנוסף לפיוטים היא כתבה גם חיבורים תורניים אחרים בעזרת ספרייתה הגדולה, והוא אף כינה אותה רבנית. בכתבה הוא מתאר את הנסיבות שהביאו למותה הטרגי במהלך הפרעות שחוללו הינצי'רים העות'מאנים שפלטו מאלג'יריה לתוניס ב-1756.

להדגמת יצירתה הביא ביג'אוי פיוט קצר שכתבה, שגם בו מופיע שמה באקרוסטיכון:

פְּעַמֵי הַרִימָה יֵה מְצִילִי
אַלְכָה אֵל אֲרָצִי בְּטוֹב טַעַם

רְדִפְנִי אוֹיֵב גּוֹי אֲוִילִי
וַיַּעַר בִּי בְּקוֹל רַעַם

חַיֵּשׁ הוֹבִילֵנִי אֵל הַר גְּלִילִי
וְשִׁלַּח בָּם עֲבָרָה וְנֹעַם

אַרְאָה שֵׁם אוֹרְךָ אֶחְבּוֹשׁ כְּלִילִי
וְאֲזוּ אוֹמְרֵי אֲמוֹתָהּ הַפְּעַם

// בבתים הבאים גיליתי שלחתימת השם יש המשך שנעלם מעיני המעתיק, והוא השלים את האקרוסטיכון לשם המלא: 'פרחא בת אברהם בר יצחק בר אדיבה, חזק'

עם ישראל – קיבוץ גלויות, שיבה לציון, בניית בית המקדש וחידוש עבודת הקרבנות – אך לקראת סופה יש גם בקשת סליחה על חטאיה.

לתוניס

מאז שגיליתי את כתב היד לא עבר יום שלא קיוויתי לחשוף פיוטים נוספים שכתבה ופרטים על חייה ועל משפחתה, אך רק 14 שנה מאוחר יותר גיליתי באקראי כתבה שהתפרסמה ב-26.11.1936 בעיתון 'אליהודי' שיצא לאור בערבית יהודית בעיר תוניס.

מחבר הרשימה, יוסף בן אברהם ביג'אוי, תיאר את מסכת חייה של פרחא כצעירה תלמידת חכמים שהגיעה עם אביה הרב אברהם

[פְּרַחַא]

השם פְּרַחַח פירושו שמחה, והוא שם נפוץ בקרב נשים יהודיות בצפון אפריקה. למרבה הצער הפכה המלה פְּרַחַח בתרבות הישראלית לכינוי גנאי לנערה המונית וגסת רוח. הכינוי המצוי 'פרחה' אשכנזית' מעיד על כך שבמקורו הוא התייחס לנשים מזרחיות. הכינוי זכה לתהודה עם הקרנת סרטו של אסי דיין 'שלאגר' ב־1979. בסרט הופיע 'שיר הפרחה' שבוצע על ידי עפרה חזה והפך ללהיט. ב־1982 נכנס הכינוי גם למהדורת מילון הסלנג של דן בן אמוץ ונתיבה בן יהודה. למה איתרע מזלו של שם זה מכל השמות? עפרה חזה עצמה הצביעה על המלה 'פְּרַחַח', שפירושה בערבית פרגית, כמקור לכינוי. אחרים טוענים כי מקורו של הכינוי בביטוי היידי פְּרַחַח שפירושו פרחח, כמו בביטוי ארחי פרחי, וכי דוברי יידיש כינו את העולים החדשים מארצות האסלאם 'פרנק פְּרַחַח'. במופע הפסטיגל שנערך השנה בוצע 'שיר הפרחה' מחדש, אך הושמטו ממנו המלים 'אני פְּרַחַח' שעומדות במרכז השיר כיוון שהן נתפסו כפוגעניות. פְּרַחַח המשוררת השתמשה כנהוג באקרוסטיכון כדי לחתום את שמה, וכך מופיע שמה בפיזייה בלי לכתוב אותו בפירוש. אולי בפסטיגל הבא ישתמשו באקרוסטיכון.

בין אלפי הפיוטים העוסקים בגלות ובגאולה שנכתבו בצפון אפריקה קשה למצוא פיוט מתומצת וקולע כל כך המתאר את הכמיהה הקיומית של היהודים לארץ ישראל. זו תחינה אישית נסערת לבורא שסייע בידה להגיע ארצה מהר. אך לצד התפילה האישית יש בו גם תפילה לאומית להחזיר לעם ישראל את עצמאותו שתאפשר לו לחבוש מחדש כתר מלוכה – "אַחְבּוּשׁ כְּלִילִי". העתירה היוקדת נעשתה דחופה בשל הרדיפות הקשות שחוו היהודים, והיא מתפללת גם לנקמת ה' בגויים הפוגעים. יש בפיוט יותר מרמז למצבה הנואש של פְּרַחַח ששהתה עם משפחתה בתוניס בעת פלישת החיילים העות'מאנים, ואפשר לשער שזה היה הפיוט האחרון שכתבה. תשוקתה לארץ ישראל, שבה ייחלה לראות את האור האלוהי, הייתה כה עזה עד שהיא מסתפקת בהגעה אליה: "וְאָז אֹמַר אֲמוֹתָה הַפְּעַם". פְּרַחַח כותבת שהייתה מוכנה למות באושר בארץ ישראל, אך ייתכן שהדברים נכתבו מתוך ידיעה כי סופה עומד להגיע במקום גלותה.

איפה השירים האחרים

להתקדמות נוספת בהתחקותי אחר דמותה של פְּרַחַח הגעתי בעזרתו של ד"ר קלוד נטף, חוקר

השיר התגלה בכתב יד מאזור מקנס. גלויה מהמלאח של מקנס, 1919

סיכם את הידוע לו על בית הכנסת ועל האישה שעל שמה הוא קרוי.

צעירה זו הייתה יפת תואר ובעיקר בעלת ידע רב; היא רכבה על סוסים, עסקה במוזיקה והייתה משוררת ... האבא, שהיה עשיר, רכש בית ב'חארה' [הרובע היהודי] והקדיש חדר מיוחד לספרייה העשירה והמגוונת ... של בתו. זו בילתה את כל זמנה, ואפילו לילותיה, בעיון ובלימוד ... פרחא הייתה בין היתר סמל לגבורה, לצניעות ולחכמה (יוסף שיטרית, "פיוטי פרחא בת יוסף ותעודה חדשה על חייה ומותה", 'דחק' א', תשע"א, עמ' 42).

עוד נאמר במכתב כי ב-1863 ביקר החוקר היהודי מריוס פיישר בבית הכנסת על שם פרחא וגילה בו תשעה פיוטים עבריים שהאקרוסטיכון שלהם

// גורמים בממשל הצרפתי של תוניסיה חשבו שבית הכנסת על שם פרחא ראוי לשיפוץ ולשימור וביקשו מחברי הקהילה היהודית לחקור את תולדותיו

יהדות תוניסיה המתגורר בפריז. הוא מצא בארכיון הלאומי של תוניס מסמכים בערבית יהודית הקשורים לבית הכנסת 'דאר פרחא' הקרוי על שמה, והם מאשרים את שכתב יוסף ביג'אוי ומוסיפים פרטים על חייה ועל מותה של הפייטנית. המסמכים הם חלק מהתכתבות בעניין בית הכנסת לאחר שגורמים בממשל הצרפתי של תוניסיה חשבו כי המבנה ראוי לשיפוץ ולשימור וביקשו מחברי הקהילה היהודית לחקור את תולדותיו. הרב דוד כטורזה, ממלא מקום הרב הראשי של תוניסיה, שלח לשלטונות ב-1936 מכתב ובו

פרחא נרצחה כנראה באחד ממסעות ההרג של הינצ'רים מיניאטורה עות'מאנית המתארת את הינצ'רים צרים על הווספיטלים ברודוס, 1522

מעיד על כך שהיא כתבה אותם. עד היום לא הצלחתי למצוא פיוטים נוספים של פרחא למעט השניים שהזכרתי, למרות חיפושי הקדחתניים במאות כתבי יד מתוניסיה, מאלג'יריה וממרוקו, וגם על עקבותיו של מריוס פיישר לא עליתי.

עיינתי באלפי פיוטים עבריים ובמאות שירים הכתובים בערבית יהודית מתוך תקווה שאזכה לגלות פיוטים נוספים שכתבה, אך מצאתי רק העתקות נוספות של הבקשה 'פנה אלינו ברחמים', כולן בכתבי יד שמקורם בקהילות תלמסאן ואוראן שבמערב אלג'יריה, סמוך למרוקו. האם יתרחש נס ונמצא פיוטים וכתבים נוספים שכתבה פרחא? נפתולי חשיפתם של מכמנים ספרותיים אינם נהירים תמיד לחוקר, גם אם יהיה העקשן והמתמיד ביותר.

נדודים

כתבתו של יוסף ביג'אוי בעיתון 'אליהודי', מכתבו של הרב דוד כטורזה וההעתקות השונות של הפיוט 'פנה אלינו ברחמים' מסייעים לשרטט את דמותה של פרחא.

אביה, הרב אברהם בן אדיבה, ידוע בעיקר בזכות קינות שכתב לתשעה באב ואחרות שערך, ובזכות שירו 'קצת איוב' שחיבר בערבית יהודית על איוב, סבלו והשתקמותו. במרכז השיר עומדת דמותה של רחמה, אשתו של איוב על פי המסורת המוסלמית. עוד מוזכר הרב בן אדיבה בכתב יד עברי כאחד הרבנים שנשאלו בעניין הלכתי כלשהו.

פרחא, בתו של הרב בן אדיבה, נולדה כנראה בתחילת שנות השלושים של המאה ה-18 במרוקו, וחייה בה עד לתחילת שנות החמישים של המאה ה-18. בשנים 1727-1759 התחוללו במרוקו מהומות רבות שפגעו בחיי היהודים ורוששו את הקהילות. המהומות פרצו לאחר מותו של מלך מרוקו מולאי אסמעיל. אסמעיל מלך בין השנים 1672-1727 והוליד צאצאים רבים מעשרות נשותיו ופילגשיו, אך לא השכיל למנות לו יורש בחייו. המלחמות האכזריות שניהלו בניו על השלטון פגעו באוכלוסייה כולה, והשליטים שהתחלפו תכופות בתקופה זו הטילו מסים כבדים על הקהילות היהודיות.

לאחר מותו של מולאי אסמעיל החלה תקופה לא יציבה במרוקו, וזו כנראה הסיבה להגירתה של פרחא ומשפחתה. מולאי אסמעיל

כדי למצוא מנוחה ורווחה עבר הרב אברהם בן אדיבה עם משפחתו למערב אלג'יריה, כנראה לקהילת תלמסאן הסמוכה למרוקו. בשנים המעטות שהתגוררו שם נפוצו באזור שיריו של האב בערבית יהודית ופיוטה של בתו 'פנה אלינו ברחמים'. אולם גם במקום מושבם החדש לא שפר עליהם גורלם, והם היגרו לעיר תוניס שבה ציפו למצוא סדר ושלווה.

אלא שב-1756, זמן מועט לאחר שהגיעו לתוניס, פלשו הינצ'רים לתוניס ופרעו באוכלוסייה המקומית ובקהילה היהודית. חלק מיהודי תוניס הצליחו לברוח באוניות לטריפולי שבלוב ומצאו שם מקלט עד שוך הפרעות. יוסף ביג'אוי כתב כי גם הרב בן אדיבה הצליח לברוח עם בנו לטריפולי, ולא ברור מדוע פרחא לא ברחת אתם.

בית כנסת

כשחזר הרב אברהם בן אדיבה לביתו ברובע היהודי של תוניס הוא ערך חיפושים ממושכים אחר בתו, אך העלה חרס. עקבותיה אבדו והוא הניח שהיא נהרגה על קידוש השם. להנצחת זכרה של בתו הלמדנית הוא הפך את חדר השינה

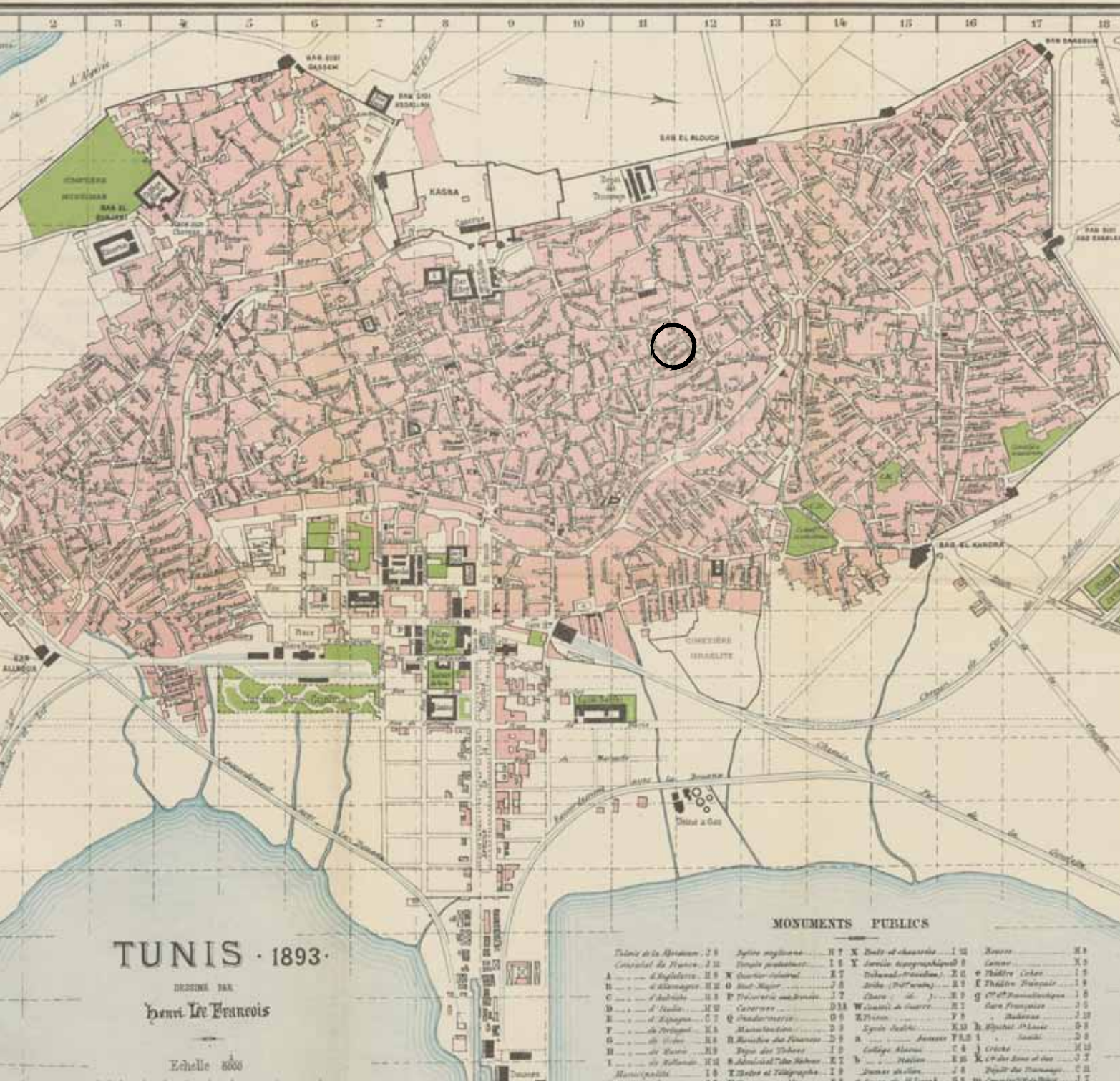

// באגדות העממיות הפכה
פרחא לדמות של צדקת קדושה
ולא היה כל אזכור לכתובתה
הספרותית וללמדנותה

פרחא/ בית פרחא, או 'צ'לאת פרחא' – בית הכנסת על שם פרחא. הרב דוד כטורזה כתב כי בעת זקנתם עלו הרב אברהם בן אדיבה ואשתו לארץ ישראל והשתקעו בירושלים. הם העבירו לרשות הקהילה בתוניס את שני האתרים שהוקמו לזכר פרחא בעיר, וכיוון שהיהודים התייחסו למותה כמוות על קידוש השם הפך בית הכנסת מוקד לעלייה לרגל של נשים וצעירות

שלה למקווה שהעניק לרחוב את שמו – רחוב בית המרחץ ('זנקת לחמאם' בערבית). את חדר הספרייה שלה הוא הפך לבית כנסת בשם 'דאר

אביה של פרחא הקדיש בית כנסת על שמה בעיר תוניס. מיקומו של בית הכנסת על מפה צרפתית של תוניס, 1893 הספרייה הלאומית הבריטית

לבקשת השלטונות הצרפתיים ערכה הקהילה היהודית בתוניס תחקיר על דמותה של פרחא. בית כנסת ברובע היהודי העתיק של תוניס

Alamy

תוניס הזכירו את שמה בתפילותיהן, ולא היה כל אזכור לכתיבתה הספרותית וללמדנותה.

לשיר את פרחא היום

עם פרסומו של הפיוט 'פנה אלינו ברחמים' ב-1980 הוא הפך מיד לסנסציה ודמותה של פרחא קיבלה תהודה. המלחין פרופ' עודד זהבי התרשם מהתחינה והלחין עבורה קנטטה שבוצעה בארץ ובחול. לאחרונה, עם תרגום הפיוט לאנגלית, הוא הוכנס לתפילת הימים הנוראים של היהדות הקונסרבטיבית בישראל, ואף זכה ללחן נוסף. פרחא עוררה את דמיונם של רבים לא רק כיוצרת אלא גם כדמות טרגית שהפיחה תקווה בלבן של נשים וצעירות יהודיות בתוניס, והיא ממשיכה לעורר השראה בקרב נשים וגברים הרואים בה צעירה מוכשרת ופורצת דרך. ׀

יהודיות שביקשו מרפא למדווייהן ופתרון למצוקותיהן בזכותה של פרחא הקדושה ובאו להתפלל במקום.

בית הכנסת המשיך למלא את ייעודו עד לשנות השלושים של המאה העשרים. ב-1931 ביקשה עיריית תוניס, שפעלה אז תחת השלטון הצרפתי, לפנות את בתי הרובע היהודי אשר מטו ליפול וסיכנו את חיי יושביהם, ואף החליטה לבנות לשם כך דיור חלופי ליהודים. בשל מצבו הרעוע התכוונה העירייה להרוס גם את בית הכנסת על שם פרחא ששכן ברחוב המקווה, והציעה לבנותו במקום אחר. קודם להריסה היא ביקשה את חוות דעתו של מנהל אגף העתיקות והאמנויות, וזה התרשם מקדמותו של בית הכנסת ומיופיו של ארון הקודש והמליץ על שימורו של האתר. בנסיבות אלה נשלח ב-1936 מכתבו של הרב דוד כטורזה למזכיר הכללי של ממשלת תוניסיה. עם השנים נוצרו בקרב יהודי תוניס אגדות רבות סביב דמותה של פרחא כיד הדמיון העממי העשיר והיוצר, ובינן לבין המצוי במקורות ההיסטוריים אין כל קשר. באגדות אלה פרחא הפכה לדמות של צדקת קדושה שגשות

פרופ' יוסף שיטרית

פרופסור אמריטוס בחוג ללשון עברית באוניברסיטת חיפה. מחקרו עוסקים בתרבות יהודי צפון אפריקה על היבטיה השונים

